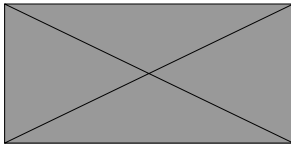

Vroege werken

Jan Postma

VROEGE
WERKEN

Essays

Jan Postma (1985) is redacteur
bij *De Groene Amsterdammer*.
Hij woont in Rotterdam.

© 2017, Jan Postma

Art direction: Toine Donk
Omslagontwerp: Anne Lint, Lyanne Tonk
Opmaak: Lyanne Tonk
Productiebegeleiding: Tim Beijer
Auteursfoto: Ringel Goslinga

Alle foto's zijn, tenzij anders aangegeven,
gemaakt door Jan Postma.

“In Those Years”. Copyright © 2016 van het
Adrienne Rich Literary Trust. Copyright © 1995 van
Adrienne Rich, uit *Collected Poems 1950–2012* door Adrienne Rich.
Gepubliceerd met toestemming van w.w. Norton & Company, Inc.

NUR 320

www.dasmag.nl
www.janpostma.com

Voor Bertus en Henneke

‘I understood some of this
and felt the rest.’

Tobias Wolff, *This Boy's Life*

IN THOSE YEARS

In those years, people will say, we lost track
of the meaning of *we*, of *you*
we found ourselves
reduced to *I*
and the whole thing became
silly, ironic, terrible:
we were trying to live a personal life
 and, yes, that was the only life
we could bear witness to

But the great dark birds of history
 screamed and plunged
into our personal weather
They were headed somewhere else but their beaks
 and pinions drove
along the shore, through the rags of fog
where we stood, saying *I*

Adrienne Rich, *Dark Fields of the Republic*

INHOUD

Alledaags narcisme <i>Over een dwalende ik</i>	13
De mens Jan Postma <i>Over jezelf googelen</i>	21
Ga door, maak ons gek <i>Over Heleen van Royen</i>	49
Bewondering & ballingschap <i>Over Joseph Brodsky</i>	61
Lof der alledaagse dagen <i>Over Mark Steinmetz</i>	111
Vage herinneringen <i>Over eerste, tweede en derde keren</i>	127
Westkapelle I <i>Over een kat</i>	139
‘Say it loud, red and proud’ <i>Tegen roodharigheid</i>	151
Van dooie muizen <i>Over de dingen die komen gaan</i>	177

Soms mooi, soms verschrikkelijk, altijd hartverscheurend <i>Over wat zich parallel aan de waan van de dag bevindt</i>	187
Westkapelle II <i>Over elders zijn</i>	205
Snorkelen in een massagraf <i>Over het lezen van Rebecca Solnit</i>	233
Situaties & verhalen <i>Over Tino Sehgal</i>	249
Zinloos geweld <i>Over een goede daad</i>	279
Aantekeningen uit de nieuwe wereld <i>Over echt doen alsof</i>	287
Verantwoording & dankwoord	307

ALLEDAAGS NARCISME

— *Over een dwalende ik* —

Ik weet het nu zeker. Het boek dat daar op de grond slingert is *De dialectiek van de sekse* van Shulamith Firestone, een naam die vanzelf ontzag inboezemt. Op de kleine afdruk in het album was het niet te lezen, maar een nieuwe scan bood uitsluitel. Google toont Firestone als een jonge, vrouwelijke uitvoering van iemand die ik dacht te kennen als Allen Ginsberg. De ondertitel van dit begin jaren zeventig verschenen werk doet op een vreemde manier eigentijds en clickbaiterig aan: ‘Het argument voor de feministische revolutie, hoofdstuk zes kan je leven veranderen.’ Die feministische revolutie waarop Firestone haar zinnen heeft gezet, zo lees ik op Wikipedia, ‘presupposes socialism, but goes beyond it’. Good luck with that, mompel ik tegen het scherm.

Firestone kampte lange tijd met schizofrenie voordat ze in 2012 op zevenenzestigjarige leeftijd overleed. Het was augustus en het was New York en haar lichaam werd pas enkele dagen na haar overlijden gevonden. De precieze doodsoorzaak bleef onbekend, haar Joods-orthodoxe familie gaf er de voorkeur aan geen lijkschouwing te laten plegen. Een theorie was dat

Firestone zichzelf in haar waanzin had uitgehongerd. Journaliste Susan Faludi schreef een jaar later in *The New Yorker* over Firestones niet te onderschatten rol in de feministische beweging – bijnamen: The Firebrand en The Fireball – en over haar dood. Faludi beschrijft hoe iemand tijdens de herdenkingsdienst enkele regels citeerde uit het enige boek dat Firestone na haar beroemde manifest nog schreef. Het ging om een passage waarin ze in de derde persoon over zichzelf sprak:

She could not read. She could not write... She sometimes recognized on the faces of others joy and ambition and other emotions she could recall having had once, long ago. But her life was ruined, and she had no salvage plan.

Ik lees het en vraag me af of een tragedie als deze, de volledige ineenstorting van wat ooit een mens was, kernachtiger te verwoorden is. Ik schrijf het woord voor woord over en besef hoe ver ik ben afgedwaald voor ik goed en wel ben begonnen.

Want, eerlijk waar, hierover dacht ik het niet te gaan hebben toen ik de foto tevoorschijn haalde.

Weet u, misschien moet u er maar aan wennen. De dwaling was dan weliswaar niet bewust, helemaal onverwacht kwam ze ook niet. In zekere zin was ze zelfs ingecalculeerd. Ik dwaal in de overtuiging dat het een weg is naar het hoogst haalbare: aan waarschijnlijkheid grenzende onzekerheid.

Het is menselijk, geen koers kunnen houden. Nog niet zo lang geleden leverden wetenschappers het bewijs dat mensen van nature geneigd zijn in cirkels te lopen. Dat fenomeen lijkt neer te komen op een cumulatief effect van piepkleine cognitieve afwijkingen, bij elke stap gaan we een beetje verder uit de oorspronkelijke richting. Hoe minder oriëntatiepunten, hoe sterker het

effect. Iemand die een blinddoek heeft omgebonden kan bijvoorbeeld lange tijd in een reeks steeds kleiner wordende cirkels lopen en ervan overtuigd zijn een kaarsrecht pad te volgen.

Volgens mij is het geen afwijking maar een overlevingsmechanisme. Wie genoeg dwaalt verdwaalt uiteindelijk nooit. Wie genoeg dwaalt eindigt op den duur daar waar hij begon.

Het ging me bovendien niet om dat boek maar om dat jongetje op de grond. Het ging me, zoals u inmiddels begrijpt, om mezelf. Om de wijze waarop ik de fotografische daad imiteer en jammerlijk in gebreke blijf. In het licht van een later ontloken liefde voor de fotografie interpreteerde ik het tafereel ooit als een vrolijke voorafschaduwning, maar hoe langer ik ernaar kijk, hoe duidelijker een ander inzicht zich een weg naar de voorgrond baant: het besef dat de foto onder het oppervlak van aandoenlijke onbeholpenheid een duisterder kant van mijn persoonlijkheid weerspiegelt. Een nieuwsgierigheid naar het zelf die, wanneer ze niet in toom wordt gehouden, trekken van narcisme begint te vertonen.

Ik moet voorzichtig zijn. Narcisme is tenslotte iets. Een persoonlijkheidsstoornis die zo zorgvuldig en zo zuiver mogelijk is omschreven in handleidingen voor het volledig doorlichten van een mens, tot aan de rand van zijn onpeilbaarheid. Ik weet dat het belangrijk is in te zien dat het geen ziekte betreft maar een karaktertrek, geen aandoening maar een wezenlijk onderdeel van een persoonlijkheid. Kort gezegd: niet iets wat je hebt maar iets wat je bent.

Het is een ijzeren wet dat elke ziekte ooit als metafoor zal worden ingezet en dat elke stoornis op enig moment door iemand wordt uitvergroot tot iets wat hele generaties of samenlevingen omspant. In dit geval laten studies met titels als *The Narcissism Epidemic* en

The Life of I: The New Culture of Narcissism weinig aan de fantasie over. Wat zulke diagnosticerende taal van de psychiatrie of de medische wetenschap, het gebruik van ziektes als metaforen, moet verhullen is vaak niets meer dan een morele veroordeling van de ander door iemand die niet in heldere morele termen kan denken.

Het mag niet verwonderlijk heten, maar mijn eigen, kleine narcisme blijft me, in tegenstelling tot dat van een amorfe groep anderen, gemakkelijk boeien. De kern van die fascinatie ligt open en bloot in een alinea uit Kristin Dombeks *The Selfishness of Others: An Essay on the Fear of Narcissism*, die las als een steek van herkenning:

At any rate, I'm interested in the question of the epidemic because I want to know how to feel about everyone and the world and how to act, and because I'm worried about the future. But it won't surprise you that I have a personal stake in the subject, too. I'm an essayist; I write the word I all day long, and I'm nervous when I do. More than anything, I don't want you to think me self-absorbed.

Het narcisme van anderen waarover Dombek schrijft is één ding. Het narcisme van de essayist is iets anders. Het is een ironisch narcisme, een eenduidige *ik* willen belichamen in het volle besef van de eigen relativiteit en de nietigheid van het bestaan. De krachtige illusie van fictie in de eerste persoon enkelvoud ingezet als bindmiddel voor een gerecht op basis van het eigen leven.

Het essay kent zoveel gedaanten dat het onmogelijk is er al te stellige uitspraken over te doen, maar vaker dan niet wordt er, impliciet of expliciet, geworsteld met of door een ik. 'Ik moet je verdienen,' schreef Marja Pruis niet zo lang geleden in *De Groene Amsterdammer*, en ze had gelijk. Je zou op basis van die in vier woorden samengebalde gedachte van Pruis kunnen concluderen

dat het een soort beloning betreft – iets waar naartoe wordt gewerkt – maar eenmaal verdiend, blijkt die ik nog altijd een middel te zijn, geen doel. Iets wat binnen de context van het essay kan worden gebruikt om de werkelijkheid te wegen; een idiosyncratisch instrument – even gevoelige als feilbare meetapparatuur.

Het essay wordt vrijwel altijd tot Montaigne herleid en even zo vaak volgt dan de opmerking dat het in de eerste plaats om ‘een poging’ gaat. In een essay wordt in de eerste plaats het een of ander geprobeerd. Ik meen dat er goede etymologische argumenten bestaan om dat als een te nauwe definitie te beschouwen van de bron waaruit het genre opwelde. Vanaf het eerste moment zou het woord ook een andere betekenis hebben gehad: die van een ‘meesterproef’. De essayist wikt en wordt gewogen; het is proeven en geproefd worden.

Maar in hoeverre doet die geschiedenis ertoe? Het essay is een genre waarvan de beoefenaars een gebrek aan vormvastheid als een wezenskenmerk lijken te beschouwen. Het essay is grenzeloos en daarmee een uitnodiging te dwalen totdat je er genoeg van hebt of zich een andere goede reden aandient om ermee op te houden.

Toen iemand kortgeleden met een ernstig gezicht tegen me zei dat ik niet eeuwig in ironie kon blijven zwemmen, zwom ik nog een stukje door. Na een tijdje dacht ik plotseling: *What the hell* is ironie? In de hoop vaste grond onder de voeten te krijgen kroop ik het land op en sloeg ik een boek open. Maar ik bleef al gauw hangen bij een korte passage die niet over ironie maar over toevalligheid leek te handelen. De auteur vertelde over een dode Duitse denker die vermoedde dat alleen de dichters het toeval en de willekeur echt kunnen waarderen, alle anderen zijn gedoemd als filosofen door het leven te gaan en in stilte te hunkeren naar één verklaring, vast te houden aan het geloof dat er voor de stelling van het bestaan één enkel sluitend

bewijs te vinden is. Het zijn de dichters die aan die vergeefsheid van het leven weten te ontsnappen, door de toevalligheid niet alleen te erkennen maar zich haar ook toe te eigenen.

Wat het essay verder elders ook is of kan zijn – betoog, opstel, uiteenzetting, proeve –, hier is het veelal andere dingen; hier is het een verdwaling; hier is het een ironische omarming van het eigen alledaagse narcisme; hier is het vrolijke, zelfbewuste hybris; hier is het een poging tot oprechtheid in het volle besef van de ondoorgrondelijkheid van alles waar lang genoeg over wordt nagedacht; hier is het een zoeken naar manieren om dat tekortschieten te verwoorden; hier is het een wandeling waarbij zo nu en dan eens het een of ander wordt opgeraapt, niet per se om het te wegen of een oordeel te vellen, maar ook om het gewoon even te bekijken; hier is het, bij gebrek aan geloof in een enkele, eenduidige en kenbare waarheid, de praktijk van particuliere werkelijkheidsvinding; hier is het essay het zich toe-eigenen van de toevalligheid.

